

Democratisering van de *Economie*

WILLEM BOS,
LEO DE KLEIJN,
PATRICK VAN KLINK,
ROB MARIJNISSEN,
JAN MÜTER,
RENÉ SPIEGELS

*P*lannetjes van bovenaf
of strijd van onderop

Democratisering van de economie

P/annetjes van bovenaf of strijd van onderop

Willem Bos is SP lid in Amsterdam, coördinator van het Comité Ander Europa, secretaris van het steuncomité sociale strijd en redacteur van Grenzeloos.

Leo de Kleijn is SP fractievoorzitter in de Gemeenteraad van Rotterdam en lijsttrekker voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2014.

Patrick van Klink is werkzaam bij de margarine fabriek van Unilever in Rotterdam, kaderlid van FNV Bondgenoten en lid van de SP. Daarnaast is hij actief in de milieubeweging, lid van het FNV ledenparlement en redacteur van Grenzeloos.

Rob Marijnissen is actief in de SP in Amsterdam, lid van het bestuur van FNV Bondgenoten in Amsterdam, voorzitter van het steuncomité sociale strijd en redacteur van Grenzeloos.

Jan Müter is bestuurslid van de SP afdeling Velsen, actief in de Abvakabo en het Strijdcomité IJmond.

René Spiegels is actief in de SP afdeling Breda.

Dit is een uitgave van Grenzeloos

www.grenzeloos.org

Deze brochure is te bestellen door €4.- over te maken op rekening 5571638 t.n.v Grenzeloos o.v.v. brochure Democratisering van de economie. Geef duidelijk aan op welk adres u de brochure wenst te ontvangen. Wilt u meerdere exemplaren bestellen neem dan even contact met ons op via redactie@grenzeloos.org.

Prijs: € 2,50

Inleiding

In en rond de SP wordt al enige tijd een discussie gevoerd over het thema 'democratisering van de economie'. Een dergelijke discussie is van groot belang. Bij democratisering van de economie gaat het immers om zowel een rechtvaardiger verdeling van de rijkdom, als om de vraag van de macht in de economie. Een discussie daarover is noodzakelijkerwijs ook een discussie over belangrijke strategische vragen. Kunnen en moeten socialistische partijen zich beperken tot het schetsen van alternatieven en zich richten op het overtuigen van hun tegenstanders van de juistheid en rechtvaardigheid van hun alternatieven of moet vooral het organiseren en motiveren van de eigen (potentiële) medestanders centraal staan.

Die vragen komen in deze brochure aan de orde. In de eerste tekst schetst Grenzeloos redacteur Willem Bos de achtergrond van de discussie. In de tweede bijdrage geven een vijftal SP leden die vooral plaatselijk actief zijn hun visie. In het laatste artikel bespreekt Bos de visie van David Hollanders en Geert Reuten zoals die naar voren komt in twee artikelen van hun hand in het blad *Spanning*.

We hopen met deze brochure een kleine bijdrage te leveren aan deze discussie, die zo belangrijk is voor het ontwikkelen van een socialistische strategie en praktijk en hopen dat hij een verdere discussie zal stimuleren.

Spreiding van kennis, macht en inkomen; een noodzakelijk debat

Willem Bos, 4 Juli 2013

Spreiding van kennis, macht en inkomen, dat was het motto van het kabinet den Uyl dat van 1973 tot 1977 regeerde en als het meest linkse kabinet in de Nederlandse geschiedenis bekend staat. Van die spreiding is onder den Uyl weinig terecht gekomen, en daarna is het verder bergafwaarts gegaan. Daarom is het goed dat in de SP nu een discussie wordt gevoerd over dit thema.

De discussie in de SP wordt gevoerd onder de titel ‘democratisering van de economie’. In wezen komt dat natuurlijk op hetzelfde neer als het Uyliaanse spreiden van kennis, macht en inkomen. In de kern gaat het immers om het tegengaan van de steeds verdere voortschrijding van concentratie van macht en rijkdom in een klein aantal handen.

Sinds de jaren van Den Uyl heeft dat proces van machtsconcentratie zich enorm voortgezet. Het neoliberalisme dat zich sindsdien heeft ontwikkeld kenmerkt zich door een voorheen ongekende ophoping van geld en macht in een klein aantal handen. Internationaal is de ongelijkheid in rijkdom zo groot dat de cijfers erover nauwelijks te bevatten zijn. De 300 rijkste aardbewoners bezitten meer dan armste 3.000.000.000. Of zoals het internationaal netwerk dat opkomt tegen armoede en ongelijkheid, ‘The Rules’ het in een recent filmpje plastisch uitrukte: één verkeersvliegtuig vol allerrijksten bezit meer dan het gezamenlijk vermogen van de totale bevolking van India, China, Brazilië en de VS bij elkaar.

Ook in Nederland is het vermogen zeer ongelijk verdeeld en die ongelijke verdeling is sinds het uitbreken van de crisis alleen maar verder toegenomen. De rijkste 5 procent van de huishoudens bezit volgens de officiële cijfers meer dan de helft van het totale vermogen.

Macht

Ongelijkheid in bezit, gaat natuurlijk hand in hand met ongelijkheid in macht. Wie over heel veel geld beschikt heeft veel macht en wie veel macht heeft kan ongegeneerd verder graaien. Macht is minder makkelijk te meten dan geld, maar het is duidelijk dat ook de verdeling van macht de afgelopen decennia alleen maar schever is geworden. Het jaarlijks onderzoek van de Volkskrant over ‘Macht in Nederland’ is – met alle bedenkingen die je bij een dergelijk onderzoek kan hebben – illustratief. De 200 mensen met de meeste macht en invloed in Nederland zijn bijna allemaal te vinden bij grote ondernemingen aangevuld met her en der een hoge ambtenaar, bestuurder of onderzoeker. De enige machtige Nederlander in de

lijst waarvan je op basis van zijn functie mag verwachten dat hij andere belangen dan die van de multinationals verdedigt is FNV voorzitter Ton Heerts...

De echte macht in Nederland ligt bij het grote bedrijfsleven, zoveel is wel duidelijk. Nu kan je zeggen: dat is altijd al zo geweest, maar er is meer aan de hand. Gelijk met de steeds verdere concentratie van rijkdom en macht zien we de afgelopen decennia een proces dat we met een lelijk woord als ‘ontdemocratisering’ kunnen omschrijven: het overhevelen van macht van democratisch gekozen organen naar organen waar niet of nauwelijks sprake is van democratische controle: de EU, het IMF, de ECB, de Wereldbank, de WTO en last but not least de (financiële) markten.

Explosieve situatie

Het gevolg van deze groeiende concentratie van rijkdom en macht is een steeds schrijnender sociale en economische kloof, zowel op nationaal als op internationaal vlak. Maar het leidt ook tot een situatie die steeds instabieler om niet te zeggen steeds explosiever wordt.

De geweldige ophoping van rijkdom en macht aan de ene kant van het spectrum kenmerkt zich door een enorme groei van speculatie en het ontstaan van steeds weer nieuwe zeepbellen. Het zijn uiteindelijk de mensen aan de andere kant van het spectrum die daar de dupe van zijn. De crisis van de afgelopen jaren laat dit zien en het explosieve materiaal voor de volgende (fase van de) crisis is zich her en der aan het opstapelen. Daarbij moeten we niet alleen denken aan de financiële en economische crisis maar ook aan de nog veel ernstiger ecologische crisis die vooral in de gedaante van de opwarming van de aarde op ons af komt.

Er is dus alle reden om het te hebben over de noodzaak van het terugdringen van die macht van de ‘1 procent’ en over de democratisering van de economie. Gelukkig is dit thema in de SP opgepakt. Tot nu toe is die discussie – waarvoor de aftrap werd gegeven met een aan dit thema gewijd nummer van het blad Spanning – nog niet erg van de grond gekomen. In dit nummer van Grenzeloos publiceren we een discussiebijdrage van vijf SP leden. We gaan er van uit dat de discussie de komende tijd verder van de grond komt.

Daarbij is het van belang om een aantal zaken te benadrukken. In de eerste plaats dat deze discussie de kern van het bestaan en het bestaansrecht van een partij als de SP raakt. Niet alleen voor bewuste socialistische maar ook voor hen waarvoor de ‘S’ van de SP (slechts) voor ‘sociaal’ staat is de democratisering van de economie, het terugdringen van de supermacht van het grote geld een voorwaarde. Om de eenvoudige reden dat deze macht een sociale politiek blokkeert.

In de tweede plaats moeten we de lessen trekken uit de crisis waar we nu al een paar jaar in leven. Die maakt het mogelijk en noodzakelijk om de problemen anders en scherper te stellen dan daarvoor. ‘Never waste a good crisis’, zeggen ze aan de rechterkant, en op onze manier zouden wij dat ook moeten doen. De crisis maakt

voor iedereen duidelijk dat de enorme concentratie van rijkdom en macht in een klein aantal handen tot ongekende rampen leidt, en dat we daar een politiek alternatief tegenover moeten zetten. Dat zou de inzet van deze discussie moeten zijn.

In de derde plaats zal deze discussie nog eens duidelijk maken dat het zwaartepunt van de strijd van socialisten niet ligt in parlementaire organen – die immers steeds minder feitelijke macht hebben – maar in het opbouwen van een beweging aan de basis. Een beweging voor democratisering van de economie. Een beweging die er voor strijdt dat de beslissingen over de economie in handen komen van de overgrote meerderheid van de bevolking.

De SP en de democratisering van de economie

Leo de Kleijn, Patrick van Klink, Rob Marijnissen, Jan Müter, René Spiegels, 27 maart 2013

In december 2012 bracht het wetenschappelijk bureau van de SP een speciaal dubbeldik nummer van haar maandblad *Spanning* uit over 'democratisering van de economie'. Daarmee gaf het wetenschappelijk bureau uitvoering aan een besluit van de partijraad om de basis te leveren voor een discussie over dit thema. In het voorjaar zal de discussie over dit thema in de hele partij gevoerd worden en zal er op een congres tot besluitvorming worden overgegaan. Een aantal actieve SP'ers uit verschillende afdelingen die betrokken waren bij de voorbereiding van dit nummer, schreef een bijdrage aan de discussie.

Het belang en de actualiteit van het thema 'democratisering van de economie' kan niet genoeg benadrukt worden. Al vijf jaar hebben we te maken met een wereldeconomie die de diepste economische crisis doormaakt sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. Een crisis die kenmerkend is voor het kapitalisme. Een kleine groep mensen neemt beslissingen over de economie terwijl de miljarden wereldburgers van wie het leven diepgaand beïnvloed wordt door die beslissingen er niets over te zeggen hebben.

De economische crisis is onlosmakelijk verbonden met een ecologische crisis van ongekende omvang. De opwarming van de aarde als gevolg van de uitstoot van broeikasgassen dreigt een punt te bereiken waarbij het proces onomkeerbaar is en miljarden aardbewoners in hun levensomstandigheden worden bedreigd. Nu al leidt de opwarming van de aarde tot grote problemen en veel slachtoffers.

Naast de klimaatcrisis hebben we ook met verschillende andere ecologische crises te maken. Ook deze crises hebben alles te maken met het feit dat de economische macht in de wereld in handen is van een kleine groep en de overgrote meerderheid van de bevolking nauwelijks of geen stem heeft in beslissingen over economische kwesties.

Economische macht

Economische beslissingen worden op verschillende niveaus genomen. Schematisch kunnen we drie niveaus onderscheiden: bedrijven, de overheid en supranationale organisaties. Op het eerste niveau, dat van de bedrijven is democratie vrijwel volledig afwezig. Met uitzondering van een beperkte sector van coöperaties en bedrijven in zelfbeheer en een aantal bedrijven in het midden en kleinbedrijf is democratie achter de bedrijfspoor afwezig. De eigenaren van het bedrijf (de kapitaalbezitters) en hun vertegenwoordigers hebben de macht en nemen de

beslissingen. De werknemers hebben hooguit een beperkte invloed in de vorm van medezeggenschap. Bij het leiden van een kapitalistisch bedrijf staat het belang van de kapitaalbezitters voorop, en het doel van het bedrijf is (wat er ook gezegd wordt over verantwoord ondernemen) het vermeerderen van het ingelegde kapitaal, het maken van winst. (Dat kan ook niet anders; zou het dat niet zijn, dan wordt zo'n bedrijf immers weggeconcurrerd.) Maatschappelijke en ecologische overwegingen zijn ondergeschikt aan dat winststreven.

Op het niveau van de overheid liggen de zaken in principe anders. In een parlementaire democratie – zoals we die in Nederland kennen – kunnen overheidsorganen in principe ook op het vlak van de economie beslissingen nemen. In de praktijk is de ruimte daarvoor echter beperkt. Doordat er steeds meer voormalige overheidstaken en bedrijven geprivatiseerd zijn is de directe invloed van de overheid op de economie afgenomen. Met name grote multinationale bedrijven hebben een zo grote omvang en macht dat ze de politiek enorm onder druk kunnen zetten, onder andere door te dreigen met verlies van werkgelegenheid. Zo blijkt uit recent onderzoek dat grote multinationale ondernemingen in Nederland vrijwel geen belasting betalen.

De afgelopen decennia is een deel van de (macro) economische politiek feitelijk overgeheveld naar supranationale organen, zoals de Wereldbank, het IMF, de Wereldhandelsorganisatie, de Europese Centrale Bank en de EU. Met het democratisch gehalte van die organen is het niet best gesteld. De invloed van de bevolking erop is minimaal.

De afgelopen tijd heeft de EU zich juist op het vlak van de economische politiek vergaande bevoegdheden toegeëigend, waardoor de kaders van het nationale beleid vastliggen.

“We zetten ons in om de klemmende overheersing van de factor ‘kapitaal’ in de samenleving te doorbreken. We weigeren de inrichting van de samenleving over te laten aan het vrije spel der maatschappelijke krachten. We accepteren niet dat de economische wetten van het kapitalisme de marges bepalen waarbinnen de politiek mag opereren.” Heel de mens, kernvisie, taken en doelen van de SP.

Kapitalisme

Om een zinvolle discussie over een dergelijk complex onderwerp te voeren is het van belang dat het duidelijk is wat onder bepaalde begrippen wordt verstaan. Anders praten we langs elkaar heen. Daarom gaan we op een aantal begrippen die in de Spanning zijn gebruikt wat nader in. Het eerste is kapitalisme. In zijn bijdrage schrijft Hans van Heijningen: “In zuivere vorm bestaat het kapitalisme overigens niet. Of we het nu over kapitalisme, etatisme (de sterke staat als bron van welvaart en welzijn) of socialisme hebben, in de praktijk zijn het hybride systemen waarin elementen van de andere systemen terug te vinden zijn. Puur kapitalisme bestaat

bijvoorbeeld niet omdat dit systeem zonder staatsregulering volstrekt kopje onder zou gaan.” Dat is een formulering die tot misverstanden kan leiden.

We zijn het met Hans eens dat kapitalisme in zuivere vorm niet bestaat en ook nooit heeft bestaan. Maar laten we iets specifiekier zijn over de vraag wat we onder kapitalisme verstaan. Een praktische definitie van kapitalisme is een maatschappijvorm waarin de rol van het kapitaal dominant is. Kapitaal is te omschrijven als middelen die gebruikt worden om meer te verkrijgen. Een kapitaalbezitter investeert zijn kapitaal in de hoop dat het daardoor vermeerderd. Dit voortdurende streven naar kapitaalvermeerdering is in het kapitalisme een bepalende factor.

Maar ook in een maatschappij als de onze zijn er nog economische handelingen en vormen van arbeid die los staan van het streven naar winst. Toch spreken we over Nederland als een kapitalistische maatschappij omdat de kapitalistische productiewijze dominant is, bepalend is voor het totaal van de maatschappij. Omdat er in de woorden van ‘Heel de mens’ sprake is van “de klemmende overheersing van de factor ‘kapitaal’ in de samenleving”. Er is dus niet van een zuiver kapitalisme sprake, dat zal er ook nooit zijn. Maar het is naar onze mening niet erg verhelderend om dan te spreken van “hybride systemen waarin elementen van de andere systemen terug te vinden zijn”. Het kapitalistische element is duidelijk overheersend en een van de kenmerken van het kapitalisme is dat de andere elementen steeds verder terug worden gedrongen, dat het kapitalisme in steeds meer sferen van het leven doordringt, dat steeds meer delen van de samenleving onderworpen worden aan marktwerking zodat ook daar winst gemaakt kan worden.

De staat

Een tweede misverstand ligt op het vlak van de verhouding van kapitalisme en de staat. De formulering “Puur kapitalisme bestaat bijvoorbeeld niet omdat dit systeem zonder staatsregulering volstrekt kopje onder zou gaan,” kan de indruk wekken dat er een vanzelfsprekende tegenstelling is tussen kapitalisme en de staat. Dat dit een soort natuurlijke tegenhangers zouden zijn. Het tegendeel is waar. De staat speelt een onmisbare rol in het functioneren van het kapitalisme. Op allerlei vlakken: de staat zorgt voor de noodzakelijke infrastructuur, voor het verkrijgen van toegang tot buitenlandse markten, voor een voldoende geschoolde en gezonde bevolking enzovoort, maar ook voor het bemiddelen en als scheidsrechter optreden tussen verschillende kapitalistische belangengroepen. De staat is feitelijk de smeeroil van het kapitalistische systeem.

Arjan Vliegthart schrijft in zijn eerste bijdrage aan Spanning onder de titel “Eén mens, één stem beter dan één aandeel, één stem” onder andere: “De afgelopen dertig jaar hebben we de opkomst en glorie meegemaakt van het neoliberalisme. Dat ging gepaard met de gedachte dat de overheid zich minder met de economie

moest bemoeien.” Dat is juist. De voorstanders van het neoliberalisme hebben altijd beweerd dat de rol van de overheid in het neoliberalisme teruggedrongen zou worden. Dat is onderdeel van de neoliberale ideologie. Maar de realiteit is een andere. Overheden zijn als gevolg van alle privatiseringen dan wel een stuk minder zelf direct economische spelers, het belang van overheden voor het economische leven is alleen maar toegenomen. Er zijn namelijk zowel nationaal als internationaal een enorme hoeveelheid regels en toezichtorganen gekomen om de ‘vrije’ werking van de markt te garanderen. En als het dan mis gaat is het de overheid die voor de verliezen in de privé sector op moet draaien, zoals we onder andere gezien hebben bij de redding van de banken.

In het kapitalisme in het algemeen en ook de neoliberale variant daarvan staat de overheid niet tegenover de markt, maar er juist achter om de vrije werking van de markt te garanderen en als garantie voor als het mis gaat. Het neoliberalisme wordt niet zo zeer gekenmerkt door een uitbreiding van de marktwerking, maar vooral door de overdracht van waarde van de factor arbeid naar de factor kapitaal. In de afgelopen decennia van neoliberalisme is in Europa het deel van het nationaal inkomen dat naar lonen gaat met gemiddeld tien procentpunten verminderd ten gunste van dat wat er naar de winsten gaat. En sinds het uitbreken van de crisis wordt alles in het werk gesteld om die ontwikkeling verder te versterken.

De crisis en vooral het redden van de financiële sector door de overheid heeft overal tot grote begrotingstekorten en het oplopen van de staatsschuld geleid. Door drastische bezuinigingsoperaties probeert men nu de bevolking te laten betalen voor de crisis en het redden van de financiële sector. Ook hier staat de overheid geheel aan de kant van de kapitaalbezitters. Het is deze ontwikkeling die het thema van de democratisering van de economie, van de beslissingsmacht over economische kwesties weer zo actueel maakt.

Machtsvorming

“De snelle en ingrijpende liberalisering van de economie, de volledige openstelling voor buitenlands kapitaal en de vergaande overheveling van door de overheid gecontroleerde activiteiten naar de markt hebben geleid tot verschraling en vermindering van de democratie en een versterking van de macht van de ondernemers,” werd in ‘Heel de mens’ al geconstateerd. En daar werd de conclusie uit getrokken dat: “Het waarborgen van menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit vereist dat de samenleving diepgaand wordt gedemocratiseerd. Vanwege de bepalende invloed van de economie op de kwaliteit van het leven is democratische zeggenschap over de economie van het grootste belang.”

In zijn bijdrage aan Spanning sluit Hans van Heijningen daarbij aan: “Voor moderne socialisten dient het vraagstuk van de democratie centraal te staan. Daarbij moeten we ons niet in de eerste plaats richten op de sterke staat, maar op het ontwikkelen en opbouwen van sociale machtsstructuren vanuit de *civil society*”.

Dat lijkt ons de kern van de zaak. We schreven hierboven dat de overgrote meerderheid van de bevolking geen invloed heeft op economische beslissingen. Maar dat wil niet zeggen dat die grote meerderheid van 'gewone' mensen niet een grote potentiële macht heeft. Als schoonmakers, vuilnisophalers, bus- en tramchauffeurs, thuiszorgers of al die anderen waar de economie feitelijk op draait in actie komen kan dat grote gevolgen hebben. Het oude adagium, 'heel het raderwerk staat stil als uw machtige arm dat wil' is nog steeds van toepassing.

Of die potentiële macht ook tot uitdrukking komt hangt van twee zaken af: organisatie en politieke overtuiging. En die twee zaken hangen nauw met elkaar samen. Door zich te organiseren kunnen mensen macht ontwikkelen, strijden voor hun belangen en successen boeken. En in de organisatie en in de strijd ontwikkelen ze zich, krijgen ze meer zicht op hoe de maatschappij in elkaar zit, wie hun mede- en wie de tegenstanders zijn en groeit hun zelfvertrouwen. Op die manier worden mensen in en door sociale- en politieke betrokkenheid tot strijdbare en zelfbewuste strijders.

Daarom richten socialisten zich altijd in de eerste plaats op het stimuleren van mensen om zich te organiseren, om gezamenlijk de strijd voor hun belangen te voeren. Daarom staan overtuigde socialisten vooraan als het gaat om het opbouwen van de vakbeweging, het organiseren van buurtbewoners, uitkeringsgerechtigden, en andere groepen.

Daarbij gaat het in de eerste plaats om sociale bewegingen of organisaties. Dat wil zeggen organisaties waar mensen lid van worden om voor hun eigen belangen op te komen, los van hun politieke, religieuze of andere overtuiging. Daarom richten bewuste socialisten zich op het versterken van dergelijke sociale bewegingen die onafhankelijk zijn ten opzichte van politieke- en religieuze stromingen. Organisaties die open staan voor iedereen die op wil komen voor de gezamenlijke belangen, en waar de beslissingen democratisch genomen worden.

Binnen die organisaties komen socialisten natuurlijk op voor hun opvattingen, hun manier van strijden en hun socialistische perspectief. Maar ze doen dat door mensen te overtuigen, door steun te verwerven voor hun voorstellen, door initiatieven te nemen en niet door te proberen de organisatie te controleren of voor hun karretje te spannen. Ze doen dat omdat ze zich bewust zijn van het feit dat sociale organisaties een sociale en politieke leerschool zijn voor de mensen die daar actief in zijn.

We hebben nu in Nederland te maken met een situatie waarin de sociale bewegingen zwak zijn en mensen vaak weinig vertrouwen hebben dat het mogelijk is om terug te vechten. Vooral de crisis van de vakbeweging weegt zwaar. Maar juist ook binnen de vakbeweging zien we positieve ontwikkelingen. De strijd van de schoonmakers is voor iedereen die het wil zien een voorbeeld van wat met organisatie en strijdbaarheid bereikt kan worden en vooral hoe de mensen zelf

daardoor kunnen veranderen. Medewerkers in de thuiszorg volgen dit voorbeeld. De methode van organiseren wordt ook in andere sectoren met groeiend succes en tot schrik van de ondernemers toegepast. Binnen de Abvakabo heeft de beweging van de Kloofdichters en hun bondgenoten er voor gezorgd dat er een nieuwe frisse wind waait in de op een na grootste vakbond en in andere bonden zijn er vergelijkbare ontwikkelingen.

Deze nieuwe wind binnen de vakbeweging roept natuurlijk ook grote weerstanden op. Niet alleen bij de werkgevers, maar ook onder vakbondsbestuurders en functionarissen die hun vertrouwde – op overleg en overeenstemming met de ondernemers gerichte – manier van werken niet los willen laten. En in het algemeen grote weerstanden van mensen die voorstander zijn van een polderende vakbeweging en die de vakbeweging vooral zien als een instrument om mensen rustig te houden.

Dat vernieuwing van de vakbeweging met interne strijd gepaard gaat is dus onvermijdelijk, zeker als dat gebeurt in een periode van sterke economische crisis waardoor er zeer veel op het spel staat. Het is dan van groot belang dat de vernieuwers, de mensen die van de vakbeweging weer een strijdorganisatie willen maken, de mensen aan de basis van de vakbeweging, de gewone leden, die door het eeuwige polderen en de vergaande concessies van de FNV leiding vaak zeer sceptisch zijn geworden, voor hun perspectieven weten te winnen. Voor dat laatste is het belangrijk dat er niet alleen aan de top van eenheid tussen verschillende bonden en sectoren sprake is, maar dat die ook aan de basis vorm krijgt. Initiatieven zoals gezamenlijke vakbondscafés, steuncomités, brede actiecomités en dergelijke zijn daarvoor van groot belang. Door op deze manier de machtsvorming aan de basis te stimuleren kunnen we werken aan de noodzakelijke democratisering van de economie.

Het kan anders

Democratisering van de economie betekent uiteindelijk niets meer en niets minder dan dat de economische beslissingen niet meer achter gesloten deuren genomen worden door een kleine minderheid, maar dat we allemaal meewegen. Dat het principe van één aandeel, één stem plaats maakt voor één mens, één stem. Dat beslissingen met betrekking tot de economie niet langer genomen worden om de winsten van een kleine groep van kapitaalbezitters te vergroten, maar op basis van de belangen van de overgrote meerderheid van de bevolking. Dat niet langer uitsluitend het behalen van een zo groot mogelijke materiële winst voor enkelen de doelstelling is, maar het welzijn van de bevolking en de bescherming van het milieu centraal staan.

Democratisering van de economie betekent dan ook het aanpakken van de macht zoals die nu geconcentreerd is bij een kleine groep, met name bij grote multinationale ondernemingen en de financiële instellingen en hun politieke en

bestuurlijke vertegenwoordigers. Daar moeten we geen doekjes om winden. Er zal geen sociale uitweg uit de economische crisis zijn en geen oplossing van de milieucrisis gevonden worden zolang de huidige economische machthebbers het voor het zeggen hebben.

Om dat te bereiken zijn niet alleen sterke sociale bewegingen nodig, maar ook een politieke partij, een partij van socialisten, die initiatieven neemt om de maatschappij te veranderen. De afgelopen jaren heeft de economische elite laten zien dat ze hun macht niet zo maar laten inperken. Er zal een brede en sterke sociale beweging en een sterke socialistische partij nodig zijn om hen daar toe te dwingen. Alleen dan zal er van democratisering van de economie sprake zijn.

Plannetjes van bovenaf of strijd van onderop

Een reactie op de stukken van David Hollanders en Geert Reuten over democratisering van de economie

Willem Bos, 12 november 2013

In en rond de SP wordt al geruime tijd gediscussieerd over het thema 'democratisering van de economie'. Even zag het er naar uit dat die discussie formeel door de partijraad 'afgesloten' zou worden, maar in juni 2013 besloot de partijraad de discussie voort te zetten en in het blad Spanning zullen de komende tijd bijdragen aan de discussie verschijnen. In het nummer van Spanning van september 2013 schreef David Hollanders een bijdrage. In december 2012 publiceerde Geert Reuten al een stuk. Willem Bos reageert op beide teksten.

De bijdrage van Hollanders draagt de prikkelende titel '5 uitgangspunten voor een socialistisch programma'. Hij vertrekt zijn betoog vanuit wat hij noemt 'ongerijmdheden' in onze samenleving. Een zorgconsulent die 95.000 euro per maand verdient, terwijl zorgmedewerkers ontslagen worden of op de nullijn worden gezet. 's Lands grootste pensioenfonds dat enorme salarissen en prestatievergoedingen betaalt terwijl de pensioenen worden gekort. Dat soort dingen....

Vervolgens stelt hij dat er binnen links twee reacties zijn op deze 'ongerijmdheden'. De eerste reactie ziet het als incidenten, dat noemt hij de sociaal democratische reactie. De tweede ziet de 'ongerijmdheden' als typerend voor de maatschappij waarin wij leven, dat noemt hij de socialistische zienswijze.

Vervolgens stelt hij dat er twee verschillende benaderingen (narratieven) worden gehanteerd. Eén voor de lagere inkomens waarin ontslagbescherming economisch slecht is omdat de werkgevers dan niet snel mensen aannemen. En een andere voor hoge inkomens, waarbij een vast contract goed is omdat bankiers anders emigreren. *"In het eerste frame is overheidsschuld slecht: de door de burgers op te brengen rentebetalingen worden dan te hoog. In het tweede frame zijn private (hypotheek) schulden goed, dat stimuleert de economie"* schrijft hij.

Als voorbeeld voor die verschillende benaderingen voor de lage en de hoge inkomens neemt Hollanders de vennootschapsbelasting. Hij presenteert een grafiek die: *"laat zien dat sinds het aantreden van het Paarse kabinet in 1994 bedrijven steeds minder bijdragen aan de inkomstenbelasting. De keerzijde is dat de factor arbeid relatief steeds meer bijdraagt."* Om daar op te laten volgen: *"Het ligt dan ook voor de hand om niet zozeer te pleiten voor hogere toptarieven voor*

inkomen uit arbeid (de z.g. Box 1), maar juist voor een hogere vennootschapsbelasting en/of vermindering van de aftrekposten en ontwijkmogelijkheden, die vooral door grote bedrijven worden gebruikt.”

Naast het door elkaar halen van de begrippen ‘inkomensbelasting’ en ‘inkomstenbelasting’ⁱ, schept deze passage nog meer verwarring. Het is onmiskenbaar dat de afgelopen decennia de belastingdruk voor bedrijven (vennootschapsbelasting) flink naar beneden is gebracht en dat het aandeel van de werknemers aan de inkomsten van de overheid flink is toegenomen. Daarnaast, en los daarvan, heeft er binnen de inkomstenbelasting een verschuiving plaatsgevonden waarbij hogere inkomens minder zijn gaan betalen en lagere inkomens relatief meer. Maar is dat een reden om het verhogen van de belasting voor topinkomens te stellen tegenover het verhogen van de belastingen voor grote bedrijven? Mij lijkt van niet. Er is alle reden om beide te doen.

Socialistisch antwoord

Het socialistische antwoord, het socialistische program, schrijft Hollanders *“bestaat mijns inziens uit het consequent toepassen van zinnige (economische) beginselen op hoge en lage inkomens, op kapitaal én arbeid.”* en hij formuleert vervolgens vijf uitgangspunten voor een dergelijk programma.

Het eerste punt is: *“Nationaliseer instellingen die niet failliet mogen gaan”*. Hollanders schrijft daar het volgende over: *“Indien banken gered worden door de belastingbetaler, dan dient de belastingbetaler ook volledige zeggenschap te krijgen. Dat is niet alleen rechtvaardig. Het is niet alleen consequent. Het is vooral ook economisch verstandig. Anders zijn winsten geprivatiseerd en de verliezen gecollectiviseerd. Met andere woorden: dan kunnen banken gokken met andermans geld. Wat dat betekent is duidelijk gemaakt door ABN AMRO, ING en SNS Reaal. Deze banken namen veel risico en zij namen dat met andermans geld.”*

Mij lijkt die redenering noch rechtvaardig noch logisch. De drie genoemde financiële instellingen hebben inderdaad gegokt met andermans geld. Maar wat deze drie gemeenschappelijk hebben is niet dat ze gokten, dat deed de hele financiële sector, maar dat ze mis gokten. Daardoor kwamen ze in de problemen en wat veel erger is, ze brachten anderen in de problemen. De boodschap van Hollanders is niet: je mag niet gokken met andermans geld, maar je mag niet verliezen bij het gokken met andermans geld.

i In de door hem gepresenteerde grafiek is, zo schrijft Hollanders: *“weergegeven het aandeel van de vennootschapsbelasting in de inkomensbelasting; de inkomstenbelasting bestaat verder nog uit loonbelasting, dividendbelasting en kansspel belasting.”* Helaas haalt Hollanders twee begrippen door elkaar. De Nederlandse belastingwetgeving kent ‘inkomensbelastingen’, dat wil zeggen belasting op inkomsten uit arbeid, winst, kansspelen e.d. En ‘inkomstenbelasting’, een speciale vorm van inkomensbelasting, namelijk belasting op het inkomen (uit arbeid) van natuurlijke personen.

Hollanders vind het niet juist als de verliezen gecollectiviseerd worden en de winsten geprivatiseerd, en gelijk heeft hij. Maar toch is dat precies wat in zijn voorstel gebeurt. Die financiële instellingen die slecht gegokt hebben en daarmee in de problemen komen worden genationaliseerd en de gemeenschap draait op voor de verliezen, terwijl andere die beter gegokt hebben en meer winst hebben gemaakt die winst mogen houden. Binnen een bepaalde economische opvatting zou je dat 'economisch verstandig' kunnen noemen (ik kom daar later nog op terug), logisch of rechtvaardig is het in ieder geval niet.

Het probleem met de financiële sector is wel iets omvangrijker en fundamenteeler dan dat er met geleend geld wordt gegokt. We hebben te maken met een economie die beheerst wordt door de financiële sector die drijft op een golf van schulden en speculatie, waar geld met geld wordt gemaakt en waarbij de 'echte' economie ten dienste staat van de financiële markten in plaats van omgekeerd. Om dat te beteugelen is het stevig aanpakken van de hele financiële sector noodzakelijk en kan niet volstaan worden met het aanpakken van die bedrijven die dreigen om te vallen. Of dat aanpakken moet bestaan uit heel strikte regulering of het in gemeenschapshanden brengen van de hele financiële sector laat ik hier even in het midden.

De andere punten van het programma van Hollanders zijn: Belast kapitaal evenveel als arbeid; bescherm menselijk kapitaal evengoed als financieel kapitaal; behandel private schulden hetzelfde als overheidsschulden en hanteer dezelfde arbeidsvoorwaarden voor lage als hoge inkomens. Op zich zijn dan geen onzinnige punten, maar Hollanders maakt nergens duidelijk hoe die zaken bijdragen aan de democratisering van de economie. Het is mij zelfs onduidelijk wat hij daar onder verstaat.

Economisch verstandig

“Bovenstaande uitgangspunten zijn economisch verstandig”, schrijft Hollanders. En even verder “*Het consequent toepassen van juiste economische principes leidt tot een rechtvaardigere uitkomst. Een socialistisch programma is dan vooral een pleidooi voor consequente toepassing van economische beginselen.*” Er zijn dus volgens Hollanders algemene economische principes die je slechts consequent hoeft toe te passen om tot een betere rechtvaardiger wereld te komen.

Dat maakt natuurlijk nieuwsgierig naar de vraag waarom die principes dan niet toegepast worden. “*Daarop zijn vele antwoorden te geven*”, schrijft Hollanders. “*Het overtuigendste antwoord wordt samengevat door het gezegde: het is moeilijk om iemand iets te laten begrijpen als zijn salaris afhangt van het niet begrijpen ervan.*” En als voorbeelden noemt hij een wethouder die later een woningbouwcoöperatie gaat leiden en dus topsalarissen niet werkelijk afkeurt; een minister-president die later commissaris wordt van 's lands grootste bank en een

vicepremier die later zorgconsulent wordt en dus niet werkelijk de macht van zorgverzekeraars aan de kaak gaat stellen.

Daar zit natuurlijk iets in, maar het blijft wel erg aan de oppervlakte. Het draaideur effect: politici die na hun politieke carrière doorschuiven naar het bedrijfsleven en daar in hun politieke carrière vast op voorsorteren is zeker een punt maar kan moeilijk als de kern van het probleem worden gezien. Het werkelijke probleem is een probleem van macht, en van de doelstelling van de belangrijkste actoren in de huidige economie. Die belangrijkste actoren zijn private bedrijven die het maken van winst als doelstelling hebben. Want we leven in een kapitalistische maatschappij, een maatschappij waarin bedrijven met elkaar concurreren. Een concurrentie waar uiteindelijk maar één economische wet, één economisch principe geldt: accumuleer, accumuleer. Maak zo veel mogelijk winst, vergaar zo veel mogelijk kapitaal, anders wordt je door de concurrent opgegeten. Daar is niets rechtvaardigs aan en ook niets economisch verstandig. Tenminste niet gezien vanuit het totaal van de maatschappij.

Zo weinig mogelijk aan arbeidskosten betalen, daar produceren waar de lonen het laagst, de vakbonden het zwakst en de milieuregels met minst zijn, of in ieder geval niet nageleefd hoeven te worden. Producten maken die snel weer verouderen of kapot gaan, zodat de mensen blijven kopen. Je consumenten verslaafd maken zoals de sigarettenindustrie dat decennia heeft gedaan. Miljarden uitgeven aan reclame om consumenten er van te overtuigen dat ze van jouw producten zo veel mogelijk moeten kopen. De aarde vergiftigen met afvalstoffen en de atmosfeer met broeikasgassen. Dat is allemaal economisch verstandig, vanuit het standpunt van de individuele ondernemer, vanuit de kapitaalbezitter die er zijn kapitaal door ziet groeien. Maar voor de maatschappij als geheel is het een ramp. Dat is de grote ongerijmdheid van de huidige samenleving.

Bij de discussie over democratisering van de economie gaat het niet om een vrijblijvende academische discussie. Deze discussie raakt de kern van de socialistische politiek: wat moet er in deze wereld veranderen en hoe kunnen we daar een bijdrage aan leveren? Over de vraag 'hoe?' is Hollanders uiterst summier. Eigenlijk alleen zijn laatste zin gaat daar over. Die luidt: *“En vooral komt het er op aan duidelijk te maken dat er in een parlementaire democratie uiteindelijk slechts op één locatie een einde gemaakt kan worden aan het onrechtvaardige en economisch desastreuze beleid dat het directe gevolg is van dat discours: in het stemhokje.”*

Het lijkt mij een misvatting dat het ‘desastreuze beleid’, of zoals Hollanders het aan het begin van zijn verhaal formuleert de 'ongerijmdheden' het gevolg zijn van een verkeerd discours. In de harde werkelijkheid zijn het niet de discours die bepalend zijn maar machtsverhoudingen. En in die zelfde werkelijkheid heeft, of we dat nu leuk vinden of niet, de kiezer in zijn of haar stemhokje bitter weinig invloed op de economie. De kiezer heeft met zijn stem invloed op de samenstelling van parlementaire organen, en daarmee indirect op de samenstelling van de regering.

Maar de belangrijke economische beslissingen worden elders genomen: in de directiekamers van multinationals, in de organen van de EU, het IMF, de Wereldbank, de trojka. De kiezer heeft daar nauwelijks of geen invloed op omdat de besluitvorming over de economie vrijwel volledig buiten de politieke democratie plaats vind. Dat is juist het probleem.

Doordat hij dat niet onderkent geeft Hollanders geen handelingsperspectief. Ook als je voor honderd procent in zou stemmen met zijn socialistische vijf punten programma blijft de vraag wat te doen? Meer dan een stemadvies en een oproep hard mee te doen aan de verkiezingscampagne kan ik me er niet bij voorstellen.

Gedeelde macht

Een zelfde probleem heb ik met de tekst van Geert Reuten die indertijd in het extra nummer van Spanning over democratisering van de economie verscheen. Onder de titel “Een stap naar democratisering van de economie, de gekozen raad van commissarissen” pleit hij voor een andere manier van samenstellen van de raad van commissarissen in grote bedrijven. Reuten benadrukt in zijn stuk verschillende malen dat zijn voorstel beperkt is en slechts als een eerste stap in een proces van democratisering gezien moet worden.

Het voorstel van Reuten is om de bestaande ondernemingsstructuur te handhaven, maar de manier waarop de Raad van Commissarissen wordt samengesteld te veranderen. Ook werknemers moeten daar een stem in krijgen. Na drie mogelijke vormen van verdeling van de stemmen van werknemers en kapitaalverschaffers besproken te hebben komt hij uit op wat hij als een corporatistisch model omschrijft: beide partijen krijgen de helft van de stemmen. Als argument voor deze verdeling noemt hij dat dit de minste weerstand (òf: het minst weerstand) op zal wekken en het best aansluit bij de 'poldertraditie'.

Reuten is dan al een stuk afgedwaald van zijn eerdere principiële stellingname dat: *“Net zoals in het politieke domein alle betrokkenen democratische rechten behoren te hebben, zou dat ook moeten gelden voor het economisch domein. Dit spreekt temeer omdat er geen zinnig argument is dat onderbouwt waarom er aan eigendom van kapitaal macht verbonden zou moeten zijn.”* Dat in zijn voorstel ook de formele macht (over de feitelijke macht komen we verderop nog te spreken) voor een groot deel bij de kapitaalverschaffers blijft liggen is, zo argumenteert hij, omdat de weg naar democratie een proces is. *“We moeten daarbij doelen stellen die op redelijk korte termijn praktisch realiseerbaar zijn en van daaruit verder werken en de democratie versterken.”*

Zijn voorstel geldt alleen maar voor de zeven en een half duizend bedrijven in Nederland met meer dan 100 werknemers, samen goed voor 60% van de werkgelegenheid. Maar Reuten gaat er van uit dat als dat eenmaal gerealiseerd is het vanzelf verder zal gaan. *“Het idee is dat democratisering dan geleidelijk uitwaaiert naar kleinere bedrijven. In kleine bedrijven is de bedrijfsorganisatie minder*

anoniem en kan er op den duur gekozen worden voor andere, minder formele, vormen van participatie in het bedrijfsbestuur. Belangrijk is in ieder geval dat werknemers die willen werken in een bedrijf met een vorm van formele democratie, daar de gelegenheid toe hebben. Indien kleinere bedrijven (met minder dan 100 werknemers) de gewenste participatie niet goed regelen, dan zullen zij hun personeel zien weglopen naar de bedrijven waar dit wél goed geregeld is, al dan niet formeel.”

We kunnen ons afvragen of dat 'uitwaaier'- effect wel zo voor de hand liggend is, maar eerst is natuurlijk de vraag aan de orde of en hoe deze eerste stap te realiseren is. Waarom zouden kapitaalbezitters instemmen met het verminderen van hun machtspositie in de bedrijven? Zeker als die bedoeld is als een eerste stap op weg naar een verdere democratisering en dus afkalving van hun macht? Aan de ene kant benadrukt Reuten dat voor zijn plannen maar een kleine aanpassing van de wet noodzakelijk is, om daar meteen aan toe te voegen *”die er in de huidige politieke verhoudingen niet zonder strijd zal komen.”*

“Zeker ook in tijden waarin werknemers gevraagd wordt om ‘matige’ looneisen te stellen ‘in het belang van het bedrijf’, kunnen daar tegenover democratiseringseisen ‘in het belang van het bedrijf’ gesteld worden.“ schrijft Reuten even verderop. Daar lijkt me het addertje onder het gras te zitten: zeer beperkte (schijn) democratisering en medeverantwoordelijkheid in ruil voor loonmatiging. Dat zou de kapitaalbezitters over de streep moeten halen. Maar of daar een uitwaaier-effect naar andere bedrijven van uit gaat lijkt me zeer de vraag. Ja, wij willen ook loonsverlaging in ruil voor een stem bij het kiezen van de Raad van Commissarissen, is niet de reactie die te verwachten is.

Reuten kiest duidelijk voor de weg van de kleine stappen. *“Democratisering, de weg naar democratie, is een proces: net zoals dat gold en geldt voor politieke democratisering, geldt dit ook voor economische democratisering. We moeten daarbij doelen stellen die op redelijk korte termijn praktisch realiseerbaar zijn en van daaruit verder werken en de democratie versterken.”* Daar is op zich niets mis mee. Ook de langste tocht en de verste sprong begint met een eerste stap. Het is alleen de vraag of het een stap in de goede richting is. Een goede stap in de politiek, of beter gezegd in de klassenstrijd, is er een waarbij het eigen kamp versterkt en dat van de tegenstander verzwakt wordt, waarbij de (potentiële) medestanders zich gesterkt voelen en gemotiveerd.

Ik kan me nauwelijks voorstellen dat dat bij dit voorstel het geval is. Acties, stakingen en demonstraties om de helft van de Raad van Commissarissen te kiezen? Ik kan het me niet voorstellen. En als die door de werknemers gekozen commissarissen er komen welke garantie is er dan dat ze zich ook echt in het belang van de werknemers op zullen stellen? Reuten stelt nadrukkelijk dat hij verder niets wil veranderen. Dat betekent dat de Raad van Commissarissen als taak blijft hebben het behartigen van het belang van de onderneming. En het belang van een onderneming in een kapitalistische economie is het maken van winst. Ook

nu kennen we op beperkte schaal zogenaamde werknemerscommissarissen of speciale door de overheid aangewezen commissarissen. Vaak zijn dat voormalige vakbondsbestuurders zoals Wim Kok en Lodewijk de Waal. De ervaring daarmee is dat zij het belang van de onderneming op precies dezelfde manier invullen als hun collega commissarissen en bijvoorbeeld ook instemmen met topsalarissen en bonussen in het belang van het bedrijf.

Het centrale probleem is dat bedrijven - wat hun structuur, of de samenstelling van hun leidende organen ook is - functioneren in een markt, dat zij moeten concurreren met andere bedrijven. Dat zij zo veel mogelijk winst moeten maken en blijven groeien om niet ten onder te gaan. Ook bedrijven met een coöperatieve structuur gaan daarom op den duur net zo functioneren als de anderen, zoals de Rabobank recentelijk weer eens heeft laten zien. Kortom ik denk dat een voorstel als van Reuten in de praktijk weinig verschil zal maken en dat je er geen hond de straat voor op krijgt.

Plannetjes van bovenaf of strijd van onderop

Hoe verschillend de voorstellen van Hollanders en Reuten ook zijn er zit een gemeenschappelijk element in. Het zijn allebei plannen om van bovenaf iets te veranderen. Hollanders kijkt daarbij alleen naar het beleid en heeft economische principes als zijn instrument. Reuten richt zijn blik alleen op de bedrijfsstructuur van bedrijven (met meer dan 100 werknemers) en streeft naar een (kleine) wetswijziging. Ofschoon Reuten het in zijn stuk een paar keer heeft over de strijd die er geleverd moet worden om zijn plan te realiseren is het niet duidelijk waar, hoe en door wie die strijd geleverd moet worden.

De benadering van Hollanders en Reuten staat dwars op een andere bijdrage aan deze discussie van een vijftal plaatselijk actieve SP'ers. Die schreven: *“Daarom richten socialisten zich altijd in de eerste plaats op het stimuleren van mensen om zich te organiseren, om gezamenlijk de strijd voor hun belangen te voeren. Daarom staan overtuigde socialisten vooraan als het gaat om het opbouwen van de vakbeweging, het organiseren van buurtbewoners, uitkeringsgerechtigden, en andere groepen.”*

En: *“Er zal geen sociale uitweg uit de economische crisis zijn en geen oplossing van de milieucrisis gevonden worden zolang de huidige economische machthebbers het voor het zeggen hebben.*

Om dat te bereiken zijn niet alleen sterke sociale bewegingen nodig, maar ook een politieke partij, een partij van socialisten, die initiatieven neemt om de maatschappij te veranderen. De afgelopen jaren heeft deze economische elite laten zien dat ze hun macht niet zo maar laten inperken. Er zal een brede en sterke sociale beweging en een sterke socialistische partij nodig zijn om hen daar toe te dwingen. Alleen dan zal er van democratisering van de economie sprake zijn.” Dat lijkt me een realistischer benadering dan die van Hollanders en Reuten.

Grenzeloos geschriften

- * Vakbondswerk aan de basis
- * De strijd voor een echt nieuwe vakbeweging
- * Links en de Syrische revolutie
- * Wat is ecosocialisme?
- * Democratisering van de economie

Grenzeloos geschrift, een uitgave van Grenzeloos

Democratisering van de economie

Democratisering van de economie betekent dat de economische beslissingen niet meer achter gesloten deuren genomen worden door een kleine minderheid, maar dat we allemaal meewegen. Dat het principe van één aandeel, één stem plaats maakt voor één mens, één stem. Dat beslissingen over de economie niet langer genomen worden om de winsten van een kleine groep van kapitaalbezitters te vergroten, maar op basis van de belangen van de overgrote meerderheid van de bevolking. Dat niet langer uitsluitend het behalen van een zo groot mogelijke materiële winst voor enkelen de doelstelling is, maar het welzijn van de bevolking en de bescherming van het milieu centraal staan.

Democratisering van de economie betekent het aanpakken van de macht zoals die nu geconcentreerd is bij een kleine groep. Er zal geen sociale uitweg uit de crisis zijn en geen oplossing van de milieucrisis zolang de huidige economische machthebbers het voor het zeggen hebben. De afgelopen jaren heeft deze economische elite laten zien dat ze hun macht niet zo maar laten inperken. Er zal een brede en sterke sociale beweging en een sterke socialistische partij nodig zijn om hen daar toe te dwingen.

